

A ARTE ROMÁNICA

Introdución á Historia da arte

1. Que é a ARTE?: é o conxunto de creacións humanas que teñen unha intención expresiva, estética ou simbólica. Inclúe moitas formas diferentes: pintura, escultura, arquitectura, música, danza, cine...

Arte é o termo que engloba todo.

2. Que é un ESTILO ARTÍSTICO?: Un **estilo artístico** é unha maneira concreta de facer arte nunha época ou grupo de artistas. Cada estilo artístico recoñécese por unhas características concretas.

Exemplos:

- **Románico** → formas sinxelas, muros grosos, pouca luz
- **Gótico** → altura, vidreiras, arcos apuntados
- **Impresionismo** → pincelada solta, luz, cor
- **Cubismo** → figuras xeométricas, varios puntos de vista

O estilo é o “como” se fai a obra.

3. Que son as DISCIPLINAS ARTÍSTICAS?

As **disciplinas** son os diferentes tipos de arte segundo o material ou a técnica empregada. As máis coñecidas son:

- **Arquitectura** → construcións (edificios, pontes, catedrais...)
- **Pintura** → imaxes feitas con pigmentos sobre unha superficie
- **Escultura** → obras en volume (pedra, madeira, metal...)
- **Debuxo** → liñas sobre papel ou outra superficie
- **Fotografía** → imaxes captadas con cámara
- **Artes escénicas** → teatro, danza, música
- **Cine** → imaxes en movemento

A disciplina é o “tipo” de arte segundo a técnica.

Un exemplo sinxelo:

- A **Catedral de Santiago** → é unha **obra de arte**
- A disciplina é a **arquitectura**
- Pertence ao **estilo románico** (a parte máis antiga)
- E foi creada por diferentes **mestres e artesáns** ao longo dos séculos

MOI IMPORTANTE

A arte como produto do seu tempo

A mesma obra; diferentes estilos artísticos:

Velázquez Picasso Dalí
La infanta Margarita

As manifestacións artísticas son o reflexo da sociedade que as crea. Cada estilo artístico responde ás **ideas, crenzas, medos, avances e necesidades** dunha época. Por iso, para comprender unha obra de arte, é imprescindible coñecer o seu **contexto histórico**. A arte funciona como un espello: **mostra como pensaba e sentía a xente dun tempo concreto**.

Por exemplo, o románico reflexa a sociedade feudal da Alta Idade Media, unha sociedade teimosa e profundamente relixiosa; unha relixión baseada no medo. A Igrexa era a gran institución que organizaba a vida. A súa mensaxe era clara: **obediencia, temor a Deus e salvación da alma**.

Isto reflíctese directamente na arte románica. Por exemplo, reflexo dito son:

- As figuras ríxidas e pouco naturalistas que buscan transmitir unha mensaxe clara e cunha función didáctica: ensinar o que está ben e o que está mal.
- Cristo representado como **Xuíz severo**, non como figura próxima.
- Nas igrexas os **interiores en penumbra** están pensados para a oración silenciosa e o medo reverencial.

Todo encaixa coa mentalidade da época: **orde, seguridade, obediencia e temor a Deus**.

Pola contra, na Baixa Idade Media a sociedade cambia, e polo tanto tamén a arte: a partir do século XIII, Europa cambia. Medran as cidades e xorde unha nova clase social: a **burguesía**. A relixión faise máis **afectiva e humana**. A xente busca comprender o mundo, non só temelo. Este novo espírito reflíctese no **estilo gótico**:

- Por exemplo, as figuras son máis **humanas**, expresivas e naturalistas. Non buscan dar medo.
- Os edificios buscan altura, e moitísima luz, símbolo de Deus

O cambio artístico é consecuencia directa do cambio social e espiritual.

A arte non se pode entender sen o seu contexto histórico.

Cando cambia a sociedade, cambian tamén:

- a maneira de construír
- a forma de representar
- os temas
- a sensibilidade estética
- a función da arte

Por iso a arte Clásica, o Románico, o Gótico, o Renacemento, o Barroco ou a arte Contemporánea son tan diferentes: **reflecten maneiras distintas de ver o mundo.**

ARTE ROMÁNICA

Estilo artístico que orixinouse en Francia e estendeuse por Europa occidental durante os s. XI e XII. É chamado o primeiro estilo internacional, porque comparte características comúns en tódolos territorios europeos (aínda que con rasgos propios de cada zona).

É unha arte fundamentalmente rural e o seu desenvolvemento estivo vinculado con:

- A creación de mosteiros benedictinos da orde de Cluny que fundaron mosteiros por toda Europa seguindo os mesmos modelos.
- Os camiños de peregrinación, sobre todo o camiño de Santiago.
- O feudalismo: os territorios compartían a mesma base económica, social e cultural

ARQUITECTURA

-FUNCIÓN: as principais construcións románicas van ser de carácter relixioso: igrexas catedrais e mosteiros. Entre as construcións civís, destacamos os castelos e as murallas.

-ELEMENTOS CONSTRUCTIVOS. Como sempre distinguimos:

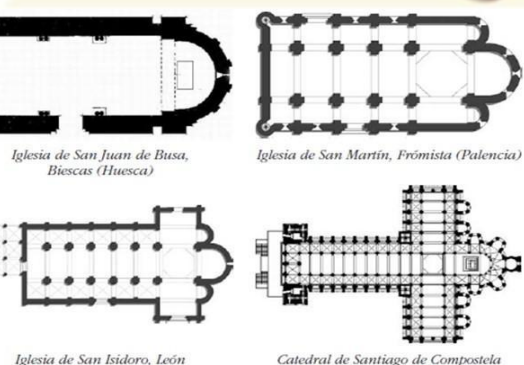
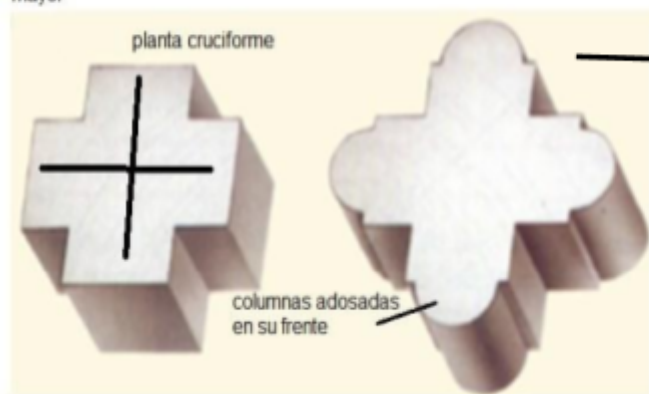
A.MATERIAIS: emprégase a pedra e inicialmente a madeira para as cubertas.

B.ELEMENTOS SUSTENTANTES (que sosteñen o edificio)

-MUROS: de sillares de pedra. Tiñan que soportar moito peso, eran moi anchos, con pequenas e escasas ventás. Ademais, estaban reforzados con contrafortes (construción adosada ao muro exterior para reforzala)

-SOPORTES: columnas grosas e sobre todo, pilares

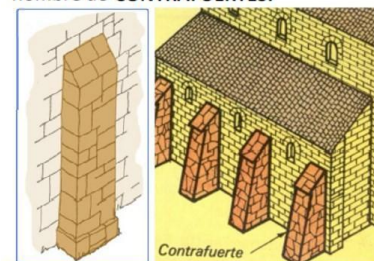
Elemento fundamental fueron los PILARES, donde descansaban las bóvedas. De planta cruciforme, fueron evolucionando con el tiempo, conforme se le fueron adosando columnas en su frente y en los ángulos, cada vez en número mayor

- MUROS GROSOS de pedra en las que se abren pequeñas VENTANAS ABOCINADAS:

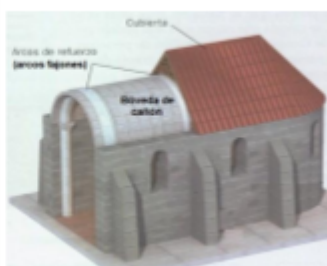
Estos muros se refuerzan con piezas de piedra exteriores adosadas al muro y que reciben el nombre de **CONTRAFUERTE**.

C. ELEMENTOS SUSTENTADOS

-ARCOS: utilizan arcos de medio punto

-CUBERTAS de pedra: bóvedas de canón reforzadas con arcos faixóns, bóvedas de aresta e cúpulas

-TIPOLOXÍAS (tipos de edificios). Os principais edificios son igrexas, catedrais e mosteiros. A meirande parte dos templos románicos teñen a chamada PLANTA BASILICAL ou a súa evolución en PLANTA DE CRUZ LATINA. Moitos teñen unha soa nave, pero algúns presentan tres naves (a central, máis alta e ancha)

B. Canón: cubierta en forma de medio cilindro.

B. de aresta: fórmase co cruce de dúas bóvedas de canón. Aparecen unhas liñas destacadas chamadas arestas, que lle dan nome.

CÚPULA: bóveda en forma de media esfera que cubre una parte dun edificio

-ELEMENTOS DECORATIVOS: a decoración é austera, con esculturas nas portadas e capiteis. A pintura é mural.

-ASPECTO EXTERIOR: edificios de aspecto moi sólido, macizo / INTERIOR: escuros, con pouca iluminación.

ÁBSIDE: es la cabecera del templo. Habrá tantos ábsides como naves tenga el templo y, al igual que las naves, el ábside central será más ancho y más alto que los laterales. Generalmente es de planta semicircular y en su interior se sitúa el altar

PLANTA BASILICAL: edificio de planta rectangular de un solo brazo, con una o tres naves.

PLANTA DE CRUZ LATINA: compuesta de dos brazos que se cruzan, siendo uno más largo que el otro (en forma de cruz), para recordar la cruz en la que murió Jesús

CRUCERO: espacio central donde se cruzan la nave central y el transepto. Se destaca con una cúpula.

CIMBORRIO (parte exterior del crucero): torre cuadrada u octogonal situada sobre el crucero

NAVES: pasillo que corren a lo largo de la iglesia.

*NAVE CENTRAL: más alta y ancha, cubierta por bóvedas de cañón

*NAVES LATERALES: paralelas a la nave central, más bajas y estrechas, separadas por columnas o pilares y cubiertas con bóvedas de arista

Cabecera

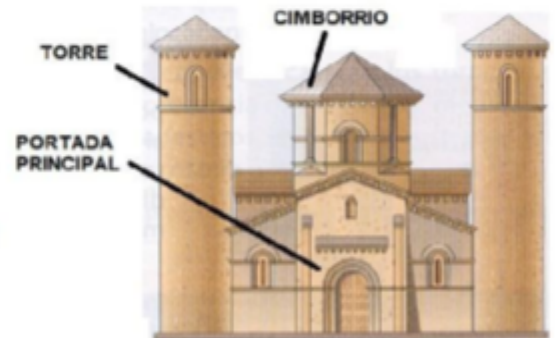
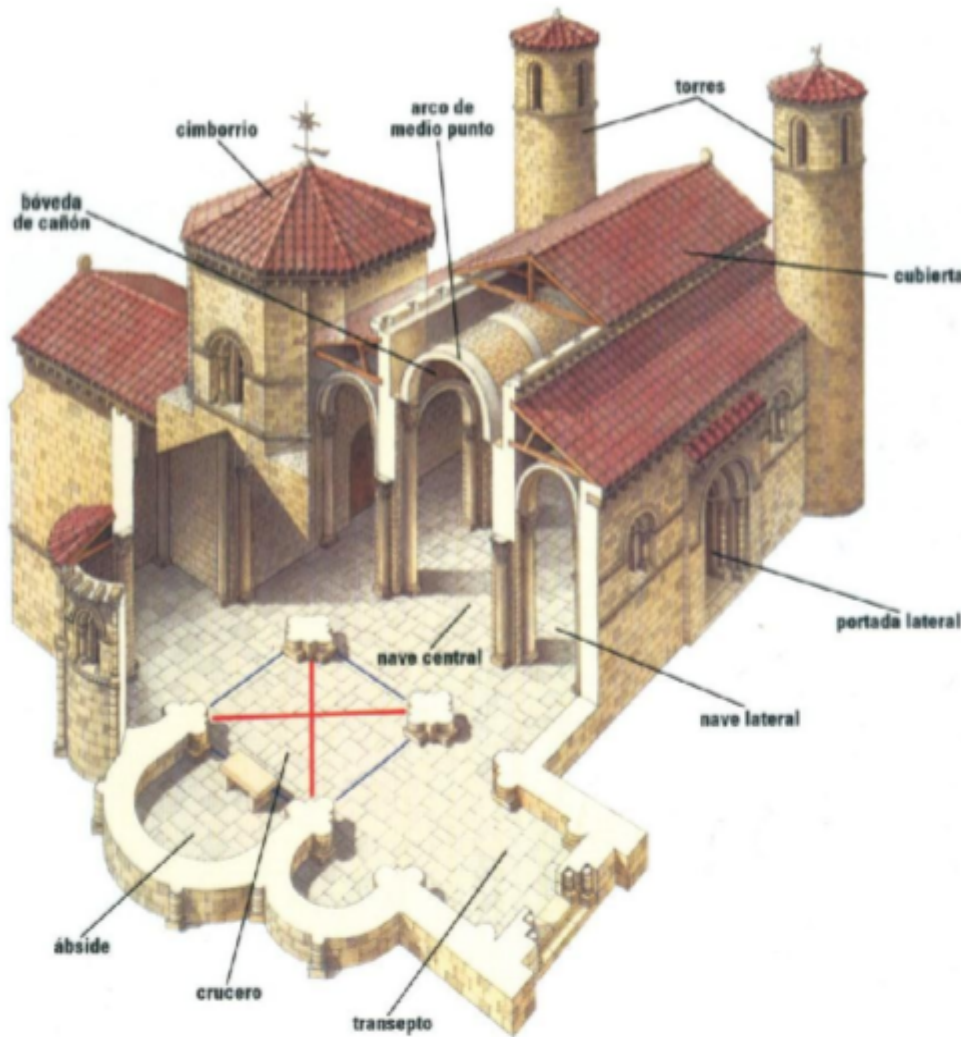
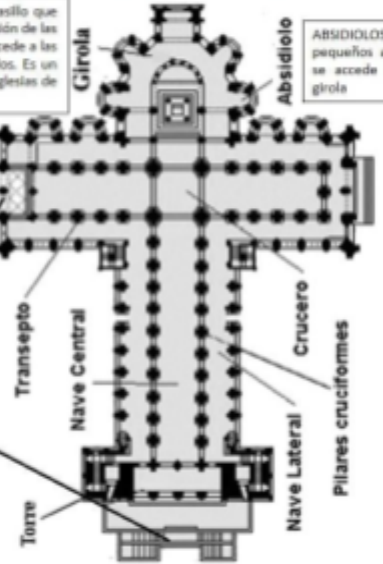
TRANSEPTO: nave transversal perpendicular a la nave central que dio forma a la cruz latina.

TORRE CAMPANARIO: estructura alta de forma cuadrada, circular, poligonal, que servía para señalar la presencia de un lugar de culto o como torre de vigía

GIROLA o DEAMBULATORIO: pasillo que rodea al ábside como prolongación de las naves laterales y desde ella se accede a las capillas situadas en los absidiolos. Es un elemento característico de las iglesias de peregrinación

ABSIDILOS: ábsides pequeños a los que se accede desde la girola

PORTADA: punto de mayor interés en el exterior del edificio. Lugar de acceso al templo. Se sitúa a los pies del edificio, aunque algunas iglesias tienen también portadas en los lados del crucero o incluso en los muros laterales

Iglesia vista desde la fachada principal

Iglesia vista desde el ábside

-EJEMPLOS

SAN CLEMENTE DE TAHULL

SAN MARTÍN DE FROMISTA

CATEDRAL DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

ESULTURA ROMÁNICA

A.FUNCIÓN: principalmente relixiosa, pero tamén DIDÁCTICA: a maioría da xente era analfabeta e a escultura e pintura foi un importantísimo vehículo de ensinanza a adoctrinamento: a través das imaxes e esceas ensinábanse as pasaxes da biblia, obrigas morais etc.

B.CARACTERÍSTICAS:

1.Figuras esquemáticas: carecen de naturalismo, non se busca representar a realidade, senón transmitir a mensaxe relixiosa.

2.Carecen de movemento: son ríxidas (hieratismo).

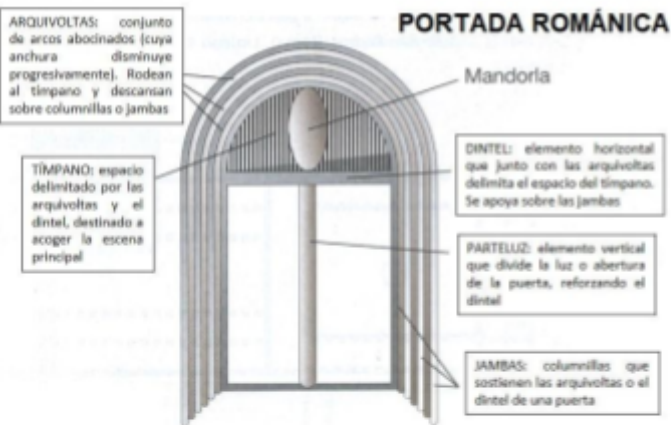
3.Predomina a frontalidade: as figuras aparecen de cara ao espectador, non se xiran.

4.Son moi expresivas, para transmitir a mensaxe relixiosa.

5.Falta de volume, perspectiva, proporcionalidade: empréganse cores vivas, primarias e planas, sen sombreado.

6. As figuras adáptanse ao marco arquitectónico: por iso, as figuras son máis alongadas ou curtas para adaptalas ao espazo dispoñible segundo atópanse nas xambas, no tímpano, nas arquivoltas, capiteis...

7.Tendencia a encher todo o espazo: horror vacui.

CAPITELES: de las columnas en las iglesias y en los claustros se decoraban con relieves de tema religioso, aunque también encontramos: animales fantásticos, elementos vegetales, motivos geométricos, escenas de la vida cotidiana...

→ TEMPLE: os pigmentos da cor dilúense en auga e mesturanse con leite, ovo... Colocábanse nos altares das igrexas. Dous temas principais:

*Virxe sentada no trono co Neno. Non hai relación entre ambos. O Neno bendice cunha man e coa outra sostén un libro ou unha bola que representa o mundo

*Cristo crucificado: en posición frontal, con catro cravos, sen expresar sufrimento.

8.Xerarquización das figuras: o tamaño das personaxes e o seu lugar depende da súa importancia. Por ex. Cristo ten maior tamaño cos apóstolos

9.Estaban policromadas, aínda que perdeuse a cor co paso del tiempo.

C.TIPOLOXÍAS:

1.RELEVO: a decoración escultórica céntrase nas portadas e capiteis.

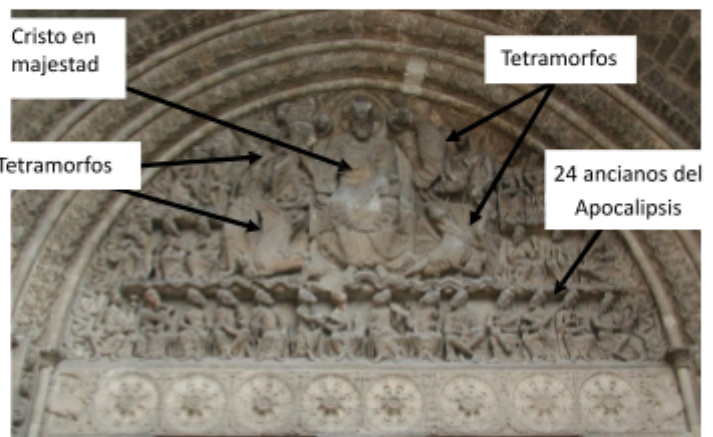
2. ESCULTURA EXENTA ou DE BULTO REDONDO: realízase sobre todo en madeira, pintada con cores vivas. Emprégase a técnica do TEMPLE.

La escena principal se situaba en el TÍMPANO y solía tener la misma estructura:

-PANTOCRATOR o Cristo en majestad. Dios sentado que lleva los evangelios en su mano izquierda y bendice con la mano derecha. Esta figura está inscrita en un óvalo o almendra que llamamos MANDORLA.

-TETRAMORFOS: representación de los cuatro evangelistas

-ANCIANOS DEL APOCALIPSIS (24)

PINTURA ROMÁNICA

Pintura e escultura teñen moitos rasgos en común:

A. FUNCIÓN: relixiosa e didáctica

B. CARACTERÍSTICAS: (mesmas ca na escultura):

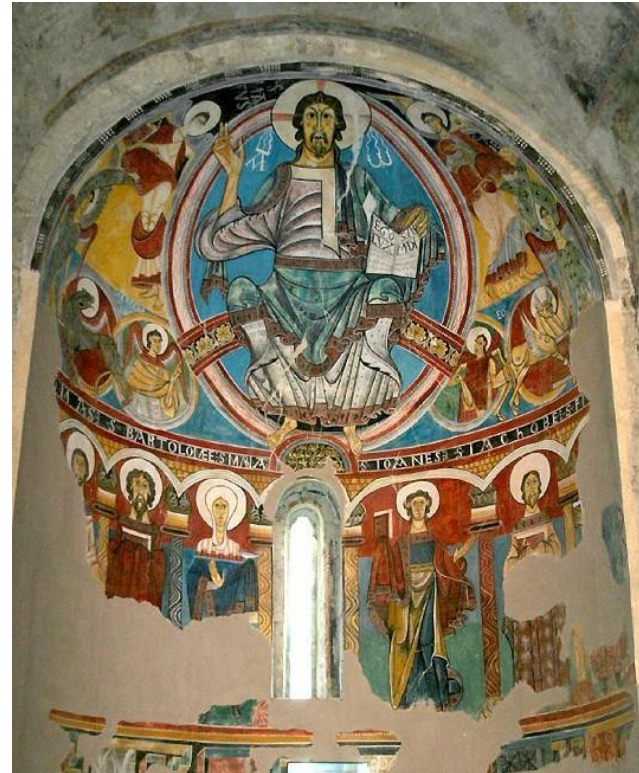
- son esquemáticas
- frontalidade: figuras de fronte con posturas ríxidas
- xerarquización: as personaxes de maior tamaño son as máis importantes

-Repiten temas similares: temas relixiosos: o Pantocrátor rodeado do Tetramorfos e a Virxen co Neno, rodeados dunha mandorla ou améndoa mística. Tamén represéntanse vidas de santos, esceas da vida cotidiá xuglares, loitas entre cabaleiros, os traballos dos meses do ano...

B*CARACTERÍSTICAS específicas:

- Predominio do debuxo, con trazos grosos negros que delimita o contorno da figura
- Emprego de cores puras, planas. Predomina o vermello e azul
- Non hai preocupación por representar a profundidade ou a paisaxe: a perspectiva. Atopamos fondos uniformes, dunha soa cor ou formando bandas paralelas de diferentes cores

C.TIPOLOXÍAS

-PINTURA MURAL: Localízase nas ábsides, bóvedas e muros das paredes. Emprega a técnica do fresco, consistente en estender unha grossa capa de area e cal sobre o muro de pedra e cando aínda está húmido, pintar sobre él.

-PINTURA SOBRE TABLA: para decorar o altar (antecedente dos retablos). Técnica do TEMPLE.

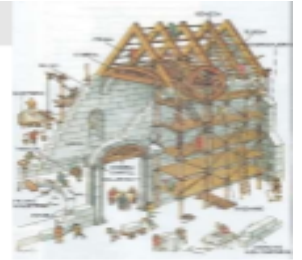
-MINIATURAS: pequenas pinturas coas que se ilustraban os textos da Biblia e santorais.

ACTIVIDADES. EL ARTE ROMÁNICO. Arquitectura

• Señala cuáles de las siguientes características son propias del arte románico:

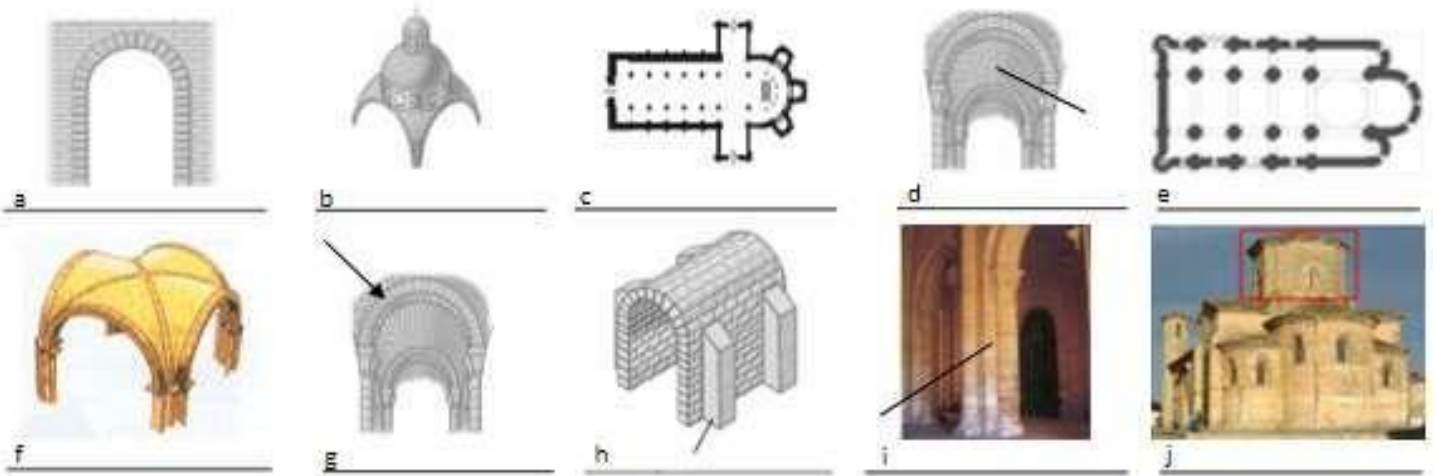
- Predominó entre los siglos XI y XII
- Los edificios tenían muros gruesos
- En las paredes se abrían grandes ventanales
- Las bóvedas eran de cañón
- Los arcos utilizados solían ser semicirculares
- Las naves laterales se cubrían con cúpulas

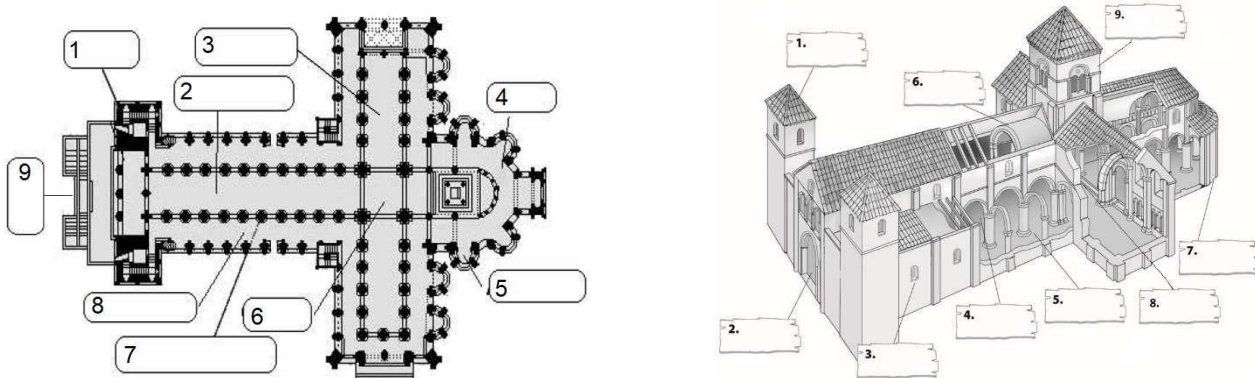
• Empareja según corresponda:

Planta rectangular de un solo brazo	•	• Crucero
Nave transversal a la central que dio forma de cruz latina	•	• Arco fajón
Lugar donde se cruzan la nave central con la transversal	•	• Transepto
Planta semicircular prolongación de la nave central	•	• Ábside
Arco que corta la bóveda en sentido transversal	•	• Contrafuerte
Refuerzo de los muros exteriores para contrarrestar los empujes de las bóvedas	•	• Planta basilical

3. Identifica a qué elementos arquitectónicos corresponden las imágenes:

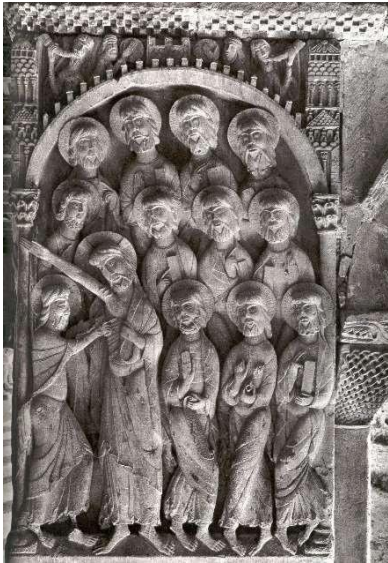
4. Completa las imágenes:

5. Define los siguientes elementos de la arquitectura románica:

- a. Girola
- b. Bóveda de arista
- c. Absidiolos
- d. Crucero
- e. Torre campanario
- f. Címborio
- g. Transepto

ACTIVIDADES. EL ARTE ROMÁNICO. Escultura

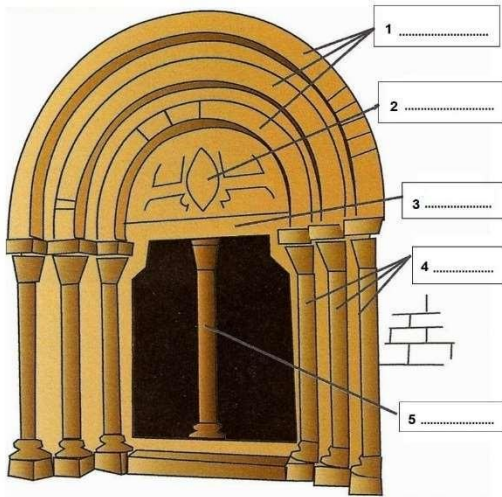
• Identificación (arquitectura, pintura, escultura...): _____

• Tipo de escultura: _____

• Material: _____

• Tema: _____

• Características: _____

2. Escribe el nombre de cada una de las partes de esta portada románica y define cada una de ellas

1.
.....

2.
.....

3.
.....

4.
.....

5.
.....

3. Identifica la imagen del Pantocrátor, la almendra mística o mandorla y el tetramorfos
a. ¿Qué significa Pantocrátor?

b. ¿Qué es el Tetramorfos?

4. ¿Qué motivos decorativos podían aparecer en los capiteles románicos?

ACTIVIDADES. EL ARTE ROMÁNICO. Pintura

1. Observa esta pintura mural al fresco de San Clemente de Taull. Completa los recuadros con lo que corresponda.

REPRESENTA A UN CRISTO EN MAJESTAD O _____

LE
ACOMPAAÑAN _____

EL ROSTRO TRANSMITE _____

EN SU MANO DERECHA SOSTIENE _____
CON SU MANO IZQUIERZA ESTÁ _____

¿EXISTE PERSPECTIVA?

ESTA AUREOLA SE LLAMA _____ Y
REPRESENTAN AL MUNDO

2. ¿De qué tipos puede ser la pintura románica?

ACTIVIDADES. EL ARTE ROMÁNICO. Síntesis

1. Escribe el concepto al que se refieren las frases:
- Está adosado al muro y sirve para reforzarlo. _____
 - Se cubre con bóveda de cañón. _____
 - Se cubren con bóveda de arista. _____
 - Tipo de arco utilizado en la arquitectura románica. _____
 - Son gruesos y están realizados con sillares de piedra. _____
 - Se utilizaron planta _____ y _____
 - Torre situada sobre el crucero. _____
 - Representación de Jesucristo todo poderoso bendiciendo. _____
 - Se dibujaban para ilustrar textos. _____
 - Pintura realizada sobre los muros interiores de las iglesias románicas. _____

2. Observa las fotografías sobre arte románico y subraya la opción correcta (en cada frase tienes dos opciones entre paréntesis. Elige la correcta)

- Se trata de una composición en (relieve/al fresco).
- La temática es (religiosa/civil).
- La principal escena cubre el (dintel/tímpano).
- La columna que divide la puerta en dos partes se llama (jamba/parteluz).
- La decoración de los capiteles era a menudo figurativa, geométrica y (abstracta/vegetal).
- Las bandas semicirculares que enmarcan el tímpano son las (jambas/arquivoltas).

- La planta es (basilical/de cruz latina).
- Los techos se cubrían con (bóveda de cañón/bóveda de crucería).
- El cimborrio cubre el espacio (de intersección/interior de los brazos de una iglesia).
- El (ábside/tímpano) es de forma semicircular y se ubica en la cabecera de la iglesia.
- Los gruesos muros de piedra se reforzaban mediante (contrafuertes/arbotantes).
- Las fachadas solían estar flanqueadas por una o dos (portaladas/torres-campanarios).

- Esta pintura representa el (Pantocrátor/Apocalipsis).
- Es una pintura (al óleo/al fresco).
- Se han utilizado colores (muy/poco) intensos, con un trazo (fino/grueso).
- Las figuras representadas son (dinámicas/estáticas).
- Se aplica la (perspectiva/frontalidad).
- Cubría las superficies (interiores/exteriores) de las iglesias.

ARTE ROMÁNICO

Arquitectura

Función

Edificios representativos

Elementos sustentantes

Elementos sustentados

Tipología de las plantas

Iluminación

Función

Características fundamentales

Escultura

Tipología

Escultura exenta

Relieve

Capiteles

Portadas

Pintura

Función

Características fundamentales

Temática

Técnica usada

